

Livssynsjournalist i skvis mellom ulike forventninger

Hilde Kristin Dahlstrøm

Høgskolelektor i journalistikk, NLA Mediehøgskolen Gimlekollen
hdahlstrom@nla.no

Livssynsjournalister er opptatt av at de vanlige profesjonelle idealene om å være uavhengig og kritisk også gjelder for deres saksfelt. De opplever stadig at de må forholde seg til kilder som forventer positive gladsaker. I møte med disse forventningene føler journalistene ofte behov for å forklare sin rolle, og forklaringene gir et interessant innblikk i journalistenes rolleforståelse. Journalistene sier de ønsker å spre kunnskap, skape forståelse, oppfylle samfunnsoppdraget/avsløre makta og fortelle historier om livssyn. Når rollen utfordres, legger de vekt på at de ønsker å rapportere så sant og troverdig som mulig, ha leseren i fokus og få frem det som er viktig i saken.

Nøkkelord: Medier, journalistikk, livssyn, rolle, forventninger.

Livssynsjournalistikk er ikke en egen journalistisk metode, men vanlig journalistikk på temaet livssyn. Denne artikkelen legger til grunn en bred og pragmatisk forståelse av livssyn. Både religiøse og sekulære livssynsperspektiver inkluderes, og den individuelle livspraksisen er like viktig som de felles institusjonelle og rituelle aspektene. En slik tilnærming synliggjør at det er umulig å ikke ha et personlig livssyn, samtidig som enkeltindivider i svært ulik grad er bevisst på livssynet sitt. Livssyn berører viktige sider ved livet, påvirker samfunnsutviklingen og blir stadig mer aktuelt i vårt flerkulturelle samfunn. Likevel er det forholdsvis lite dekket i mediene. En undersøkelse av tre papiraviser på Sørlandet viste at bare i rundt to prosent av det redaksjonelle stoffet var livssyn en viktig dimensjon.¹ Når

temaet havner i nyhetene er det ofte på grunn av islam, og antallet saker om islam i mediene har naturlig nok økt de siste årene.² Frem til cirka år 2000 hadde de fleste store redaksjoner en egen kirkelivssynsjournalist. I dag er det svært få journalister som har livssyn som spesialfelt, sett bort i fra avisene *Vårt Land* og *Dagen*. I denne artikkelen møter vi ni norske journalister som har og har hatt livssyn som sitt spesialfelt i en årrekke, og ser nærmere på hvordan de opplever sin rolle.

Problemstilling og metode

Artikkelen har et deskriptivt formål, og har som mål å belyse livssynsjournalisters forståelse av egen rolle, se nærmere på hvilke forventninger de møter og hvordan journalistene håndterer de ulike rolleforventningene. Artikkelen bygger på semi-

strukturerte, kvalitative intervju med et strategisk utvalg på ni norske journalister fra fem ulike redaksjoner. Tolv journalister ble spurt, men tre takket nei fordi de følte det var for lenge siden dette var deres saksområde eller ikke hadde tid. Journalistene er valgt fordi de tilhører en liten gruppe som har eller har hatt livssyn som definert saksområde. Journalistenes livssyn har ikke vært relevant for utvelgelsen av journalistene, og var heller ikke et spørsmål i intervjuguiden, men i løpet av intervjuene fortalte flere av informantene at de har et kristent livssyn. Intervjuene varte om lag en time og ble tatt opp. De som er intervjuet er: Audun Stølås (tidligere NTB), Halvor Tjønn (frilanser, tidligere *Aftenposten*), Astrid Dalehaug Norheim (*Dagen* og tidligere *Vårt Land*), Veibjørn Selbekk (*Dagen*, tidligere *Magasinet*), Jan Arild Holbek (*Vårt Land*), Trygve Jordheim (*Vårt Land*, tidligere *Magasinet*), Jarle Kallestad (tidligere *Vårt Land*), Lars Hollerud (*Fædrelandsvennen*) og Bjørn Markussen (*Fædrelandsvennen*, tidligere *Vårt Land*). Intervjuene er gjennomført i tidsrommet 24. april – 5. mai 2014. Alle informantene fikk tilsendt sitatene for justering og godkjenning.

Kvalitative intervjuer som metode gir nærhet og dybdeinformasjon, og er derfor svært nyttig for å belyse problemstillingen i denne artikkelen. Metoden egner seg godt for å få tilgang til informanters snakkemåte og refleksjoner om et tema. En svakhet ved kvalitative intervjuer er at man ikke uten videre kan generalisere funnene. Samtidig er det som sagt svært få journalister med dette som sitt spesialfelt, derfor gir undersøkelsen et interessant innblikk i livssynsjournalisters refleksjoner om sin rolle. En svakhet i utvalget er at det bare er én kvinnelig journalist. Det skyldes at det ikke er så mange kvinner som har dette som sitt spesialfelt.

Når det er sagt, er det ikke noe i funnene som tyder på at den kvinnelige journalistens svar skiller seg markant ut fra resten av informantenes svar. Artikkelen er ikke en analyse av mediedekningen av konkrete saker, men et innblikk i journalistenes rolleforståelse og refleksjon knyttet til det å jobbe med livssyn som saksområde.

Profesjonell yrkesrolle

Rune Ottosen forklarer journalistrollen som et sosialt betinget sett av faglige standarder, yrkesetiske normer og sosiale adferdsmønstre som over tid skaper en kollektiv identitet³. Birgit Røe Mathisen skiller mellom *rolleoppfatning* (oppfatningen rolle innehaveren selv har av rollen sin), *rolleforventninger* (formelle, formulert i lover og regler, uformelle: omverdenens forventninger, kolleger) og *rolleatferd* (praksis). Journalisten kan oppleve en rollekonflikt hvis han eller hun møter forskjellige forventninger til rollene hun har.⁴

Det finnes ulike måter å forstå rollen på. Medieforsker Margareta Melin-Higgins⁵ har identifisert fire ulike idealtyper i måten journalistene selv forstår sin rolle og sitt ideal: *blodhunden* (vil avsløre, være kritisk til makten), *pedagogen* (stimulere ved å løfte frem nye tanker og ideer), *håndverkeren* (vil avspeile folkemeningen, være mest mulig nøytral observatør) eller *talerøret* (vil tale på vegne av folk flest). Uavhengig av hvordan man forstår rollen, er det å være kritisk og uavhengig grunnleggende verdier i journalistenes profesjonsideal. Disse verdiene kommer til uttrykk i pressens etiske rammeverk i Vær varsom plakaten (VVP) og Tekstreklameplakaten, og ligger til grunn for den offentlige mediepolitikken. Lokaljournalistene i Mathisens undersøkelse sier at deres rolle handler om å avdekke urettferdighet og belyse det som er kritikkverdige, i tråd med samfunnsansvaret. I tillegg

mener de at de har en viktig rolle i å bringe informasjon og speile samfunnet. Journalistene opplever at lokalsamfunnet som helhet har sterke forventninger til lokalavisen:

Forventninger som handler om å være mest mulig tilstede og rapportere fra arrangement og hendelser. Og de møter klare forventninger om å trekke fram det positive og bidra til å løfte lokalsamfunnet.⁶

Mathisens innholdsanalyse av lokalavisene viser at det er de positive sakene fra lokalsamfunnet som dominerer. Dermed oppstår et sprik mellom det journalistene selv oppfatter som god journalistikk og viktige profesjonsoppgaver, og den journalistiske praksis. I tillegg til at egne forventninger delvis er i strid med rolleidealet, er også forventningene fra omverdenen det.

Journalistene i Hege Lamark og Lisbet Morlandstøs⁷ refleksjonsgruppe har erfart at profesjonaliteten settes på prøve når de jobber i tette miljøer, graver og avslører, dekker ulykker og kriminalitet, blir følelsesmessig berørt og møter manglende respekt for yrket. Flere forskere har tidligere pekt på at journalister ofte havner i krevende konflikter mellom høye ideal og praksis. Kløften mellom hva journalister selv mener at de burde gjøre og hva de faktisk gjør er også kjent fra før.⁸ Jan Fredrik Hovden og Karl Atle Knapskog mener kulturjournalistikkens lave anerkjennelse blant andre journalister må forklares med at dominerende idealer om god og ekte journalistikk står i et motsetningsforhold til den tradisjonelle kulturjournalistikken.⁹ Trond Idås har forsket på hvordan det å dekke krevende saker setter spor og preger journalisten. Gjennom journalistundersøkelsene har han identifisert to spenningsfelt hvor rollekonflikten settes på spissen:

Det ene er mellom journalisten og kildene, og handler om å være en del av samfunnsfellesskapet, det andre er mellom journalisten og redaksjonen, og handler om samfunnsoppdraget, profesjonell anerkjennelse og jobbfellesskapet. Når disse interessene står i strid med hverandre, oppstår dissonansen, typisk når saker som gir anerkjennelse blant kolleger, møtes med kritikk og utstøtelse av miljøene som journalistikken rammer.¹⁰

Den svenske medieforskeren Inger Orre har identifisert seks ulike sammenhenger der reporterskap utøves og settes på prøve. Journalistrollen utøves ikke bare i redaksjonslokalet i arbeidstiden. Journalisten må både forholde seg til kolleger, arbeidsledere og organisasjon, kilder og innsamling av informasjon, publikum og presentasjon, familie og privatliv og seg selv som yrkesutøver og menneske.¹¹ En journalist må være forberedt på at det kan være tøft når det stormer i krysspresset mellom motstridende forventninger.

Ekström og Nohrstedts forskningsprosjekt "Journalistikens normer", konkluderte med at de journalistiske idealene fremstår som både krevende, vage og delvis motstridende.¹² Journalistrollen blir dermed både komplisert og motsetningsfull. På den ene siden er det "Publish and be damned", forenkling og spissing av sakene som gjelder, på den andre siden er idealene å vise hensyn og å bringe frem allsidige, saklige nyheter. De svenske forskerne fant ut at høy produktivitet, rutiner og arbeidsfordeling preger det journalistiske arbeidet. Journalistene forholder seg til spriket mellom ideal og praksis enten ved å betrakte etikken og idealene som mer eller mindre utopiske idealer, eller ved å utvikle en handlingsetikk tilpasset journalistikkens vilkår, som bygger på en sterk redusering av potensielle objektivitets- og saklighetsproblemer.¹³

Objektivitet som profesjonsideal

Etter andre verdenskrig ble partipressen gradvis avvirket. Objektivitetsidealet ble sentralt i pressens frigjørings- og profesjonaliseringsprosess. Det objektive idealet vokste frem som et oppgjør med den subjektive partipressen og sensasjonsoppdrag med en lemfeldig omgang med sannheten. Objektivitetsidealet ble ofte forstått som et krav til journalisten om å være verdinøytral, og ikke ha egne meninger og holdninger, eller i det minste å ikke la dem være synlige.

Odd Raaum mener etisk rensning har vært det mest effektive redskapet i journalistenes profesjonaliseringsstrategi.¹⁴ Ved å frigjøre seg fra gamle bånd til det politiske, kaste ut informasjonsarbeiderne fra fagforeningen, kvitte seg med særfordele og kontinuerlig arbeid med pressens selvjustisapparat, løftes det uavhengige idealet frem. Raaum mener "avsløring" har utviklet seg til å bli det mest attråverdige enkeltmålet i journalistikken.¹⁵ Ifølge Melin-Higgins har idealet om å gjenspeile virkeligheten blitt erstattet av et mer aktivistisk og avslørende ideal. Tyngdepunktet har beveget seg fra "håndverker" til "blodhund".

Profesjonaliserings-prosessen fortsetter, og i dag skjer det også gjennom å markere hvor grensene går mellom journalistikk og andre profesjoner, som for eksempel informasjonsarbeidere og bloggere.¹⁶ Gunnar Nygren¹⁷ på sin side, mener det er grunn til å snakke om en deprofesjonalisering i journalistikken de siste årene. Han mener det er en svakere forståelse for samfunnets beste som mål, idealene taper terreng og det er krav om større produksjon til flere medier på kortere tid. Det som har vært journalistikkens domene trues av hardere økonomiske krav om teknologiutvikling.

Det er ikke formulert noe krav om objektivitet i VVP, men plakaten krever at ulike syn skal komme til uttrykk (1,2), at journalisten gjengir meningsinnholdet i det kilden sier korrekt (3,7) og skiller mellom fakta og kommentar (4,2). Raaum mener journalistene vil ha oss til å tro at den journalistiske overvåkingen er apolitisk, og kanskje til og med verdinøytral, for å legitimere sin rett til å bestemme den offentlige dagsorden. Det skjer ved å henviser til et system av hjemler.

Den overordnede hjemmelen hentes fra den historiske myten om en fjerde statsmakt, som gir pressen et kontrolloppdrag på samfunnets vegne. Et sett underhjemler faller i hovedtrekk sammen med samfunnets lover, regler og sedvaner. For å unngå anklager om subjektivitet og politiske bihensikter framstiller pressefolk hjemmelsystemet som en objektiv målestokk, og forsterker dette inntrykket ved å la anerkjente ekspertkilder og synsere opptre som hjelpedommere. Journalistene selv kan derved framtre som verdinøytrale eksekutører av en ekspertjobb i samfunnets tjeneste – en sannhetspatrolje.¹⁸

Amerikanske Gaye Tuchman har bidratt sterkt til å utfordre mediernes objektivitetsideologi. Hun mente at journalister ikke var objektive, men hevdet å være det for å beskytte seg mot kritikk. Med begrepet *framing* ønsket hun å synliggjøre at mediene ikke speiler virkeligheten, men en liten del av den fra en bestemt vinkel.¹⁹ Den svenske maktuttrederen Olof Pettersson er også opptatt av at journalister ikke speiler virkeligheten, men skaper den. Det var han som lanserte begrepet *journalisme*.²⁰ Ifølge han har journalistene en tendens til å dele samfunnet inn i tre personkategorier, nemlig makthavere (kilder), publikum (folket) og journalister. I hen-

hold til journalisme-ideologien har journalisten en helterolle som publikums allierte og beskytter. Steen Stensen kaller journalistikkens ideologi for en skjult ideologi,²¹ fordi de færreste journalister vil være enige i at de er styrt av en ideologisk agenda og at de ”skaper virkeligheten”.

Kritikken mot det objektive idealet handler både om at fullstendig objektivitet er en illusjon, og har sammenheng med utviklingen av nye sjangre som utfordrer et slikt ideal. Dessuten er ikke pressens eget ideal i VVP 1,5 om å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep, så lett å kombinere med en nøytral, refererende og objektivt journalistikk. I boken *Etikk for journalister* understreker Svein Brurås at journalisten som person aldri kan være objektiv. Derfor mener han det er ekstra viktig å holde fast ved journalistikkens *metoder* for å rapportere sant og objektivt. Han mener objektivitet handler om å gi et mest mulig sant og realistisk bilde av virkeligheten. Han trekker frem følgende stikkord for å beskrive metoden: en undersøkende tilnærming, kildekritikk, konsentrasjon om fakta, saklighet, vesentlighet, nøyaktighet, relevante og kompetente kilder, ingen egne kommentarer eller meninger.²²

Profesjonelle strategier

De seks journalistene i Lamark og Morlandstøs undersøkelse har utviklet sin egen profesjonelle yrkesidentitet.

I denne profesjonaliteten inngår både det faglig skikkelige og det personlig hederlige (...)

Journalisten bruker sin profesjonalitet som en strategi for å takle ”uløselige” situasjoner.²³

Forskerne har identifisert fire strategier som profesjonaliteten kommer til uttrykk på: 1) *Bevissthet om jobben og yrkesrollen*. På den enes siden krever det at jour-

nalisten tror på seg selv og viktigheten av sin yrkesrolle, men det kan også være en overlevelsesstrategi for det hederlige mennesket. 2) *Tar ansvar for enkeltmennesker*. Dette ansvaret ligger på journalisten selv. Journalisten kan distansere seg fra enkelte sider av yrket, men ikke fra mennesker hun personlig kommer i kontakt med. Ved å ta ansvar overfor enkeltmennesker kan journalisten oppnå sjelefred. 3) *Pragmatisk holdning*. Det handler om å finne løsninger som er praktisk mulige i situasjonen og utøve faglig skjønn. 4) *Vekt på å bygge opp tillit*. Dette krever at journalisten er oppriktig interessert i det kilden har å fortelle. Engasjementet er viktig for å oppnå tillit.

Lokaljournalistene i Mathisens undersøkelse sier de løser nærhetsutfordringen ved å være ekstra etterrettelige, nøyaktige og grundige. Slik vil de vise at de er til å stole på. De understreker at deres jobb krever grundige lokalkunnskaper, og at man ikke slurver med fakta. Det kan også se ut som om journalistene løser nærhetsutfordringen ved å legge ekstra stor vekt på nærhetsetikken. De sier det er påkrevd å tenke på konsekvensene, siden de lever i samfunnet de skriver om.²⁴

Livssynsjournalistens rolleforståelse

Livssyn berører viktige sider ved livet, og påvirker samfunnsutviklingen. En snever forståelse av livssyn, der man ofte definerer dette som noe privat, gjør at man som journalist kan gå glipp av mange gode og viktige saker. Livssynsjournalistikk handler både om trosfrihet, interne teologiske debatter, penger, makt og likestilling. Dette er saker som angår oss alle, og som er en del av pressens samfunnsoppdrag.

De ni journalistene som er intervjuet til denne artikkelen har ulik bakgrunn. Noen har formell utdanning i teologi, kristendom eller religionsstudier med vekt på

islam i tillegg til journalistikk. Andre har bare søndagsskole. De mener *kunnskap* og *forståelse* er den viktigste kompetansen en livssynsjournalist trenger. Kunnskap om de vanligste livssynene, og forståelse for at livssyn oppleves som viktig for mange. De mener også at det er en fordel at journalisten har et bevisst forhold til sitt eget livssyn.

På spørsmål om hva livssynsjournalistene ønsker å oppnå med jobben sin, er det noen svar som går igjen: *spre kunnskap, skape forståelse, oppfylle samfunnsoppdraget/avsløre makta og fortelle historier*. Journalistene sier de ønsker å bidra til folkeopplysning ved å gi riktig informasjon om religion og livssyn. De ønsker å beskrive verden og den utvikling vårt samfunn går gjennom på en best mulig måte, med et objektivt ideal.

Jeg har ønsket å spre kunnskap og gi riktig informasjon om dette. Folk har så ulik bakgrunn. Jeg ønsket å formidle at dette er en virkelighet for mange. Kanskje jeg har vært mest folkeopplyser, og så har jeg vært litt misjonær av og til. Men jeg føler at man kan være det litt hvis man kan spillereglene, for da kan man ikke bli arrestert. Klart det er spillerom for misjonærer også, hvis du kan faget ditt. Men det bør ikke være det første du gjør! (Audun Stølås, tidligere NTB)

Ved å spre kunnskap ønsker journalistene å skape forståelse for religiøsitet og bygge bro mellom mennesker. Videre er journalistene opptatt av at de vil oppfylle samfunnsoppdraget og rette et kritisk søkelys mot makta. Journalistene ønsker å jobbe for åpenhet og vil bidra til å luke ut det som ikke er bra ved å fungere som "renovasjonssystem" og rette et kritisk søkelys mot makta.

Innsyn, åpenhet, god behandling av mennesker, være kritisk, være reno-

vasjonssystem, etterprøvbare beslutninger og oppmuntre folk. Jeg synes det er givende, fordi jeg tror det er et veldig behov. Være kristen-norges renovasjonssystem som Levi Fragell har sagt. Det opplever jeg at vi er. Viktig for å oppfylle samfunnsoppdraget. Mange kirkesamfunn har ikke noe åpenhetssystem, og du vet at dette er så viktige tema for mange personer. Da oppleves det veldig meningsfylt. (Astrid Dalehaug Norheim, *Dagen*)

Journalistene sier også at de ønsker å fortelle gode historier om mennesker. De er opptatt av å løfte frem enkeltmennesker og behandle dem med respekt, og vil gjerne fortelle om tro som hjelper eller som gjør livet vanskelig. En av journalistene sier også eksplisitt at han ønsker å oppnå at sakene blir sett og lest av flest mulig.

Krevende kryssforventninger

Journalistene sier livssyn er et spennende stoffområde å jobbe med. De opplever at det er et viktig og meningsfylt tema som interesserer leserne. Samtidig sier de at det kan være et krevende stoffområde. Journalisten jobber for publikum, men må samtidig forholde seg til forventninger og krav fra både kilder og redaksjon/ledelse. Alle de ni livssynsjournalistene trekker frem kryssforventningene som en utfordring, men utfordringen oppleves ulikt fra journalist til journalist. Det kan både henge sammen med hvilken type redaksjon journalisten jobber i, og med journalistens personlighet. Utfordringene har klare paralleller til Orres seks sammenhenger der forfatterskap settes på prøve. Dersom vi oppsummerer utfordringene peker de i tre retninger: oppover, innover og utover. *Oppover*, ved at det i møte med kolleger, ledere og organisasjon kan være vanskelig å selge inn sakene. En av journalistene tror det skyldes at mange medier ikke har

ønsket å pirke borti det konfliktfylte møtet mellom islam og den vestlige verden.

På 1990-tallet og et stykke langt utpå 2000-tallet var dette i norske medier et tema som helst ikke skulle pirket borti. Mange så det som vondt og vanskelig at flere av integrasjonsproblemene, flere av de problemstillinger som er knyttet til terrorisme og sist, men ikke minst, mangelen på økonomisk og sosial utvikling i mange land i den tredje verden, også hadde å gjøre med islam som ideologi og med hvordan islam har preget mange samfunn i den tredje verden. Oppfatningene innen journalistlauget hadde naturligvis til en viss grad sammenheng med den rådende 1968-konsensus, nemlig at veldig mye av det som var galt i den tredje verden, var det Vesten som stod bak og hadde skylden for. Selv er jeg oppvokst med marxismen, som var den herskende ideologien da jeg var på universitetet. Men i 1979 mente jeg at mange vestlige intellektuelle tok grunnleggende feil i tolkningen av det som hendte i Iran. Så kom den 11. september 2001. Det rådende narrativet om at det var det rike Vesten som undertrykte det fattige Sør, var ikke tilstrekkelig til å forklare de drivkrefter som lå bak fenomener som Khomeinis revolusjon eller Al-Qaida. For å forstå Al-Qaida måtte man dykke dypt ned i den sunnimuslimske fundamentalismen, og for å forstå Khomeini måtte man dykke ned i sjia-islam. Mange i journalistlauget var lite villige til å gjøre det. Det var nok for dem å holde seg til fortellingen om at vestlig kolonialisme i bunn og grunn var ansvarlig for mangelen på utvikling i denne delen av verden. (Halvor Tjønn, tidligere *Aftenposten*)

Journalistene som jobber i de "kristne" mediene har naturlig nok ikke samme

erfaring, men flere av dem sier de kjenner til at andre opplever det slik.

Innover, ved at utfordringene kan oppleves krevende fordi man alltid er både menneske og profesjonell. Her blir nærhetsutfordringen synlig. Noen opplever kravet om å "alltid" vinkle på konflikt som krevende. Både fordi det ikke alltid er så tydelig konflikt, og fordi det smerter å eksponere mennesker i konflikt.

Det var nokså rystende saker å skrive for meg personlig, det gikk så på dypet. Jeg så aktørene og omkostningene sakene hadde på nært hold. Jeg så hvor vondt de hadde det. I sånne saker føler man seg veldig liten. Og så i tillegg så kjenner du kanskje personene. Det er veldig smertefullt. (Jarle Kallestad, tidligere *Vårt Land*)

Flere av journalistene trekker også frem at jobben har fått konsekvenser for egen tro. Flere av dem sier jobben har påvirket deres livssyn i en negativ retning fordi de har blitt mer kyniske fordi de har sett mye "dritt". Utfordringen innover kan også handle om at det kan være fristende å påvirke presentasjonen av saken i favør av det man selv mener, og dermed bli en slags "misjonær" for sitt ståsted. Alle livssynsjournalistene mener det er en ressurs med et reflektert forhold til sitt eget livssyn. Men de er også svært opptatt av at de ikke skal havne i "misjonærfella". De mener at uansett hvilket livssyn man har som utgangspunkt, så blander man rollene dersom man bruker journalistrollen til å "misjonere" for sitt ståsted.

Som i all annen journalistikk er det avgjørende viktig at journalisten ikke har en personlig agenda. Det kan nok være ekstra lett å falle i den grøfta når man jobber med et felt der tematikken kan stikke så dypt - også for journalisten. (Trygve Jordheim, *Vårt Land*)

En av journalistene forteller at han har fått noen tilbakemeldinger på at hans egne meninger har vært tydelige i artiklene. Det har gjort at han har blitt mer påpasselig med å være objektiv, kritisk og opp-tatt av å få frem flere stemmer. Han sammenligner det med å være fotballdommer når egne unger spiller kamp. ”Da er jeg kanskje hakket mer på motstandernes side, bare for å være helt sikker. (...) Det er kanskje en slags selvopptatthet i det, at man er redd for å bli avslørt” (Jarle Kallestad, tidligere *Vårt Land*). En annen mener man som journalist må leve med at folk tilskriver deg ulike meninger.

Hvis du skriver en sak om noen som lykkes, for eksempel at det er stor medlemsvekst i Human-Etisk Forbund, lager en sak på det, så må du leve med at folk tror at du driver en aksjon. Sånn er det når du skriver om noe som er viktig for folk, noe som berører følelsene. (...) Jo mer følsomme felt du skriver om, jo viktigere er det å bygge opp tillit, og å jobbe mot at din egen agenda blir synlig. (Bjørn Markussen, *Fædrelandsvennen*)

Utfordringene *utover* mot kilder handler ofte om at kildene har liten forståelse for journalistens rolle og forventer gladsaker. Kildenes forståelse for pressens rolle er ofte knyttet til grad av profesjonalitet. Journalistene som først og fremst forholder seg til ”toppene” i trossamfunnene sier forståelsen og profesjonaliteten har økt betydelig. De møter ikke lenger krav eller forventninger om å få styre journalistens arbeid. Jobber man mest med grasrotkilder er bildet annerledes. ”Skriv noe positivt!” er bestillingen, en bestilling journalister liker svært dårlig. Forventningene fra kilden kan oppleves ekstra sterkt dersom man deler verdier og livssyn med dem. ”Så flott at det ble deg. Du er jo en av oss!” fikk en av journalistene

høre da han begynte som livssynsjournalist. Journalisten forteller at han ikke liker å bli møtt slik, fordi det skapes en forventning om at han skal bidra til å fremme kristen tro, noe han understreker at ikke er hans jobb som journalist. Ønsket om positiv omtale handler om at vi alle har et grunnleggende behov for å bli likt, og vi finner det igjen innenfor alle saksfelt. Den kritiske lokaljournalisten har trange kår. Hverken kilder eller lesere ønsker å lese noe negativt om byen ”deres” eller hjørnesteinsbedriften ”vår”. På samme måte kan avisene *Dagen* og *Vårt Land* oppleve forventninger fra kristen-folket at de er på ”deres lag”, at de ikke er så negative og kritiske.

Det er veldig stor forskjell på kirkelige aktører og for eksempel politikeres forventninger. Og en altfor lav forståelse av pressens samfunnsrolle og vaktbikkjefunksjon. Man forventer at hvis det er noen som skal ta tak i konfliktsaker i kristen-norge så er det Dagbladet. Og hvis vi tar tak i det så blir vi Dagbladet. Det er sånne holdninger vi ofte møter (Vebjørn Selbekk, *Dagen*).

Spriket mellom forventningene kan bli ekstra stort når temaet er personlig, nært og viktig for kilden. Redaktør Trygve Jordheim i *Vårt Land* tror det at temaet stikker så dypt, særlig for mange av leserne, gjør det ekstra krevende. ”Men jeg synes ikke vi skal gjøre det til noe mer komplisert enn det det er. Alle journalister opplever å få litt skuffa lesere på tråden iblant”, sier han. En av journalistene poengterer at mediene burde bli flinkere til å ta utfordringen fra kildene på alvor, ved å balansere virkelighetsbildet bedre og ikke bare være konfliktorienterte.

Rolleforklaringer og strategier

I møte med disse kryssende forventningene opplever journalistene at det fra tid til

annen er behov for å forklare rollen sin for kildene. En av journalistene beskriver kryssforventningene som et krevende minefelt som skaper behov for kontinuerlig voksenopplæring. Selv om journalistene rett som det er opplever at de må forklare rollen, forteller de samtidig at mange kilder har blitt mer profesjonelle. Flere sier også at de har vært journalister så lenge at de allerede har forklart rollen til mange av kildene de bruker.

Journalistene har ulike strategier for å møte de ulike forventningene, men sier det er nyttig å starte med å erkjenne at situasjonen er som den er. Deretter handler det om å hjelpe kilden til å forstå journalistens rolle, og å holde fast på at du ikke jobber for kilden men for leseren. I sine strategiske rolleforklaringer fokuserer journalistene ofte på at de ønsker å *fortelle så sant og troverdig som mulig*, og at man da ikke bare kan skrive om det positive. Andre forklaringer handler om at man *ikke jobber for kilden, men leseren*. Man er formidler – ikke misjonær. En journalist legger i sin forklaring vekt på at hans jobb er å *få frem det som er viktig* i saken, ikke å lage et referat eller en protokoll fra et møte. En annen sier forklaringene kan bidra til å bygge tillit mellom journalist og kilder, og bidra til å gjøre avstanden mellom dem mindre.

På den ene siden har det blitt enklere å forholde seg til kildene, fordi de har blitt mer profesjonelle. På den andre siden krever det også mer av journalistene.

Mange kilder har blitt flinkere til å forstå og tryggere på hva de ønsker å formidle. De tar initiativ og prøver å pense inn på det de vil ha frem. Det er legitimt, men det krever også at vi stiller spørsmål. De er drillet av informasjonsfolk. (Jan Arild Holbek, *Vårt Land*)

Journalistene benytter flere av de profes-

jonelle strategiene som trekkes frem i Lamark og Morlandstøs undersøkelse. For det første støtter de seg på den profesjonelle yrkesrollen i vanskelige situasjoner. De er opptatt av at livssynsjournalistikk er ”vanlig” journalistikk anvendt på temaet livssyn. Flere av livssynsjournalistene sier den grunnleggende, kritiske holdningen som kjennetegner journalistikken er en måte å vise respekt på. Ved å stille kritiske spørsmål gir man folk anledning til å svare for seg, og viser at man tror de kan svare for seg. Det opplever de som en måte å ta kilden på alvor som et moralsk og myndig menneske.

Kristennorge har hatt godt av en kritisk presse. Du ser det i menighetsbladene også. Det er mye mer fokus på det som ikke er så greit også nå. Det har kommet seg. Det har blitt en større erkjennelse av at åpenhet ikke er farlig. Det skaper tillit. Men skjerming kan være farlig. Da skjer det mer ubehageligheter, som ikke kommer til overflaten. I kristne miljøer har det vært tradisjon for å feie vanskelige saker under teppet, så ber man for det og så er det løst. Istedenfor å lufte ordentlig eller å ta en full ren. (Lars Hollerud, *Fædrelandsvennen*)

Journalistene sier også at de ønsker å ta ansvar for enkeltmennesker. De føler med kildene i vanskelige konfliktsaker, og prøver å skrive på en minst mulig sårende måte. Vi finner også den pragmatiske holdningen hos journalistene. Selv om de ofte jobber med komplekse, detaljrike saker sier de at resonnementene må forenkles slik at det blir interessant journalistikk. De gjør det som er praktisk mulig å få til. Den siste strategien handler om å bygge tillit, blant annet ved å vise oppriktig engasjement. Journalistene i undersøkelsen oppgir at de synes temaet de jobber med er interessant. Siden de fleste journa-

lister i dag er allround-journalister, er livssynsjournalistene i en særstilling som har anledning til å ha fullt fokus på temaet.

Lokaljournalistene i Mathisens bok sier nærheten til kildene stiller ekstra krav til godt håndverk, og opplever at de må være spesielt grundige. Det samme poeng- et er fremtredende i livssynsjournalistenes svar: navn og begreper må være på plass, du må kunne ”språket” og ha god og oppdatert kunnskap. Lokaljournalistenes profesjonelle strategi handler også om å legge ekstra stor vekt på nærhetsetikken. Livssynsjournalistene er mer opptatt av at det er vanlige, journalistiske kjøreregler som gjelder.

Objektiv profesjonell?

Journalistene er uenige om hvordan og i hvilken grad deres eget livssyn påvirker journalistikken de lager. Flertallet sier det vil påvirke journalistikken de lager på en eller annen måte. Noen mener at det å ha en tro selv gjør at man lettere forstår hvordan andre troende har det. ”Jeg håper at jeg har respekt for menneskene jeg møter, uansett hvilken tro de har, fordi jeg har religiøse erfaringer selv”, sier Astrid Dalehaug Norheim i *Dagen*. En annen tror livssynet påvirker måten han møter mennesker, fordi livssynet er vevd sammen med menneskesynet. Han tror at alle mennesker er skapt i Guds bilde, og mener dette menneskesynet vil prege hans virke. En tredje mener livssynet til en viss grad vil komme frem i vinklinger som velges og hvilke intervjuobjekter som løftes frem i sakene. Selv om flere av journalistene mener at deres eget livssyn til en viss grad påvirker journalistikken, så er de opptatt av å strekke seg mot et objektivt ideal.

Det er bra med forståelse og egne erfaringer, men du må ha et avklart forhold til det. Du skal ikke bruke

jobben din til å drive heksejakt på noen. Men vi må ikke gå rundt og tro at vi er nøytrale, for valgene vi tar vil jo selvsagt være farget. Du er naiv hvis du tror det, eller du er ikke ærlig mot deg selv. (Astrid Dalehaug Norheim, *Dagen*)

En av journalistene er veldig tydelig på at han ikke tror objektiv journalistikk finnes. Han tror alle journalister trekker personlige ting inn i journalistikken. Han mener det er ekstra viktig å jobbe mot at egne meninger skal påvirke journalistikken når det handler om livssyn, fordi det ofte berører følsomme temaer.

Alle journalistene begrunner det at livssyn er en sak med at det har betydning for og påvirker mennesker. Likevel mener to av journalistene at deres eget livssyn ikke har noen betydning for journalistikken de lager. De mener det handler om å være profesjonell.

Jeg tror ikke at det er så viktig. Mindre og mindre viktig, jeg mener mindre og mindre om flere ting. Jeg kan forstå resonnementene på begge sider. Magen er mye mindre med. Det handler om å bli mer og mer profesjonell, mer moden i forståelse. Tvisyn er for meg ikke et negativt begrep. (Jan Arild Holbek, *Vårt Land*)

Livssynet påvirker jobben når du har en jobb som handler om å ta valg, men journalistikk som metode handler ikke om å ta den type valg, men å få frem flere sider av en sak og flere mulige scenario som en følge av noe som har skjedd. Og metodikken, journalistikken som fag, trumfer jo det du eventuelt måtte mene om saken. Kildebredde er alfa og omega i enhver sammenheng og vi velger kilder ut fra hvem som leverer, og for å vise bredde, ikke fordi vi er enige med dem eller ikke. Jeg tror dette blir litt konspiratorisk tenkt. Vi har meninger på

lederplass. Men det er jo noe annet.
(Trygve Jordheim, *Vårt Land*)

Han forklarer forskjellene på livssynssakene i ulike medier med at journalistene bruker ulike metoder, og at ikke alle er opptatt av å lage en helhetlig dekning.

I likhet med Dagen og noen få regionaviser, forsøker vi å dekke (stoffområdet) på en helhetlig måte, mens for eksempel Dagbladets dekning kan virke mer tilfeldig og sporadisk. Det handler trolig om at de har en annen nyhetsterskel for stoff om religion og livssyn, og om at de ikke ser på dette som et eget - eller spesielt viktig - stoffområde. Det vil være mulig å finne saker som tendensiøst skrevet i alle medier, men vi gjør i hvert fall vårt beste hver dag for å forsøke å unngå det - ved å tenke kunnskap og bredde på kilder. (Trygve Jordheim, *Vårt Land*)

Selv om livssynsjournalistene mener det er en fordel med et reflektert forhold til sitt eget livssyn, mener de at det viktigste som skal til for å lage god livssynsjournalistikk er en god journalist. En journalist som har kunnskap, respekt og prøver å unngå misjonærrollen. For å unngå misjonærrollen setter journalistene grenser for eget engasjement. Slik vil de forsøke å unngå dobbeltroller og lojalitetsutfordringer. Alle journalistene mener det er helt ok å delta aktivt i en menighet på grasrotnivå. Noen mener det er ok å ha lederverv, men at man da bør unngå å dekke denne menigheten eller organisasjonen. De er også opptatt av at på små steder og i sentrale menigheter og organisasjoner (som ofte dekkes av mediene), kan sterkt engasjement bli vanskelig fordi det kan stenge mange dører for journalisten. Flere av journalistene har sittet i menighetsråd. Noen mener det er ok så lenge man ikke dekker denne menigheten, mens andre mener de da har brent broer til flere potensielle saker.

Oppsummering

De ni livssynsjournalistene som er intervjuet i denne artikkelen er opptatt av at livssynsjournalistikk er vanlig journalistikk på temaet livssyn, ikke en egen journalistisk metode. De vil spre kunnskap, skape forståelse, oppfylle samfunnsoppdraget og fortelle historier. Journalistene opplever flere utfordringer knyttet til rollen, og disse oppleves svært ulikt fra journalist til journalist. Utfordringene kan oppsummeres i tre retninger: oppover, innover og utover. Utfordringene oppover mot ledelse og kolleger handler om at det kan være vanskelig å "selge inn" sakene. Utfordringene innover mot seg selv som menneske og profesjonell yrkesutøver handler både om at konfliktfokuset kan oppleves krevende, og at man skal rapportere mest mulig uhildet til leserne. Utfordringene går også utover mot kilder som ofte har forventninger om gladsaker. Livssynsjournalistene møter disse sprikende forventningene med å fokusere på den profesjonelle yrkesrollen, god kunnskap om sakene og å bygge tillit i møte med kildene.

Det er interessant at livssynsjournalistene på den ene siden oppgir at det å ha et bevisst forhold til eget livssyn er en fordel, og på den andre siden ikke liker at enkelte kilder gir uttrykk for at de blir glade for at journalisten deler deres tro. Dette handler nok mest om at journalistene ikke ønsker å bli møtt av forventninger om at dekningen skal være på en bestemt måte. Samtidig mener også journalistene selv at det å ha et bevisst forhold til eget livssyn kan bidra til større forståelse for livssyn.

Journalistene har ulike grenser for hvor engasjerte de selv kan være i et livssynsmiljø. De har også delte meninger om hvorvidt deres eget livssyn har betydning for den praktiske journalistikken. Noen

mener at det kan komme til uttrykk gjennom valg av saker, kilder og vinklinger. Andre mener dette er resultat av profesjonelle vurderinger, og at journalistens livssyn ikke påvirker sakene. I Norge finnes lite forskning på hvorfor en sak blir som den blir. Selv om norske journalister i utgangspunktet bruker samme metode, vil sakene som presenteres i ulike medier

ofte være forskjellige. Det gjelder ikke minst innenfor saksfeltet livssyn, hvor temaet ofte stikker dypt – også hos journalisten. Derfor trengs det mer forskning på hvilke ”rammer” journalistene setter på sine saker. Slik kan vi få innsikt i hvordan journalistens verdier og den profesjonelle metoden gjensidig påvirker hverandre og den praktiske journalistikken.

Noter

1. Hilde Kristin Dahlstrøm ”Gud i sørlandsmediene” (*Norsk medietidsskrift* 02/2013), 124-140.
2. Knut Lundby, ”Religion and Media in the Nordic countries” *Nordic Journal of Religion and Society* No. 1, 2013, volume 26.
3. Rune Ottosen, *Journalistikk i grenseland. Journalistrollen mellom marked og idealer*. (Kristiansand: IJ-forlaget 2004), 24.
4. Birgit Røe Mathisen red., *Lokaljournalistikk. Blind patriotisme eller kritisk korrektiv?* (Kristiansand: IJ-forlaget 2010), 66ff.
5. Margareta Melin-Higgins, *Pedagoger och spårhundar: en studie av svenska journalisters yrkesideal*. (Göteborg: Universitetet 1996)
6. Mathisen, *Lokaljournalistikk*, 73-74
7. Hege Lamark og Lisbeth Morlandstø, *Hederlig menneske, god journalist*, (Kristiansand: IJ-forlaget, 2002).
8. Lennart Weibull m.fl. red., *Svenska journalister: ett grupporträtt* (Stockholm: Tiden, 1991) og Olof Petersson og Ingrid Carlberg, *Makten över tanken: en bok om det svenska massmediesambället* (Stockholm: Carlsson, 1990).
9. Karl Atle Knapskog og Jan Fredrik Hovden i Knapskog og Larsen red., *Kulturjournalistikk. Pressen og den kulturelle offentligheten* (Oslo: Spartacus, 2008), 62.
10. Trond Idås, *Krevende oppdrag. Hvordan mestre stress*. (Oslo: Cappelen Dammm 2013), 27.
11. Inger Orre, *Reporterskap, äventyr, irrbloss, dygder. Studier av en yrkespraksis*. (Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan, 2001), 148.
12. Mats Ekström og Stig Arne Nohrstedt, *Journalistikens etiska problem*. (Stockholm: Rabén Prisma, 1996), 88ff.
13. Ekström og Nohrstedt, *Journalistikens*, 92.
14. Odd Raaum, *Pressen er løs!: fronter i journalistenes faglige frigjøring* (Oslo: Pax 1999), 40.
15. Odd Raaum, *Pressen*.
16. Birgit Røe Mathisen, *Lokaljournalistikk*.
17. Gunnar Nygren, *Yrke på glid – om journalistrollens deprofessionalisering* (Simo: Mediestudier, 2008)
18. Odd Raaum, *Pressen*, 72.
19. Gaye Tuchman, *Making news: a study in the construction of reality*, (New York: Free Press, 1978)
20. http://www.olofpetersson.se/_arkiv/skrifter/polm02.htm
21. Steen Steensen, *Stedets sjanger: om moderne reportasjejournalistikk*. (Kristiansand: IJ-forlaget, 2009), 17.
22. Svein Brurås, *Etikk for journalister* (5.utg.). (Bergen: Fagbokforlaget, 2014), 48ff.
23. Hege Lamark og Lisbeth Morlandstø, *Hederlig menneske*, 169ff.
24. Birgit Røe Mathisen, *Lokaljournalistikk*, 85.